

Format de citation

Pecková, Barbora : recension de : Philipp Ther, Nový pořádek na starém kontinentě. Příběh neoliberální Evropy, Praha : Libri, 2016, dans : Český časopis historický, 2016, 3, p. 825-828, DOI: 10.15463/rec.334779186

český
časopis
historický

copyright

Cet article peut être téléchargé et/ou imprimé à des fins privées. Toute autre reproduction ou représentation, intégrale ou substantielle de son contenu, doit faire l'objet d'une autorisation (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

Philipp THER

Nový pořádek na starém kontinentě: příběh neoliberální Evropy

Praha, Libri 2016, 357 s., ISBN 978-80-7277-541-5.

Die neue Ordnung auf dem alten Kontinent. Eine Geschichte des neoliberalen Europa

Berlin, Suhrkamp Verlag 2014, 430 s., ISBN 978-3-518-42461-2.

Therovo vyprávění „příběhu neoliberální Evropy“ zahrnuje období od osmdesátých let 20. století až do současnosti, české vydání je aktualizováno do roku 2015. Autor si klade za cíl zaměřit se ve své analýze nejen na hospodářské změny a ukazatele, ale také na vzorce chování, společenské hodnoty a každodennost. Ústřední tezí knihy je ustavení globální hegemonie neoliberalismu v Evropě na počátku devadesátých let, které bylo umožněno selháním diskusí o reformách „východního modelu státního socialismu“ v druhé polovině osmdesátých let a následným ukončením konkurence západního a východního politického a hospodářského systému revolučními událostmi v roce 1989.

Počátek „pádu státního socialismu“ autor zasazuje již do období konce šedesátých let, které charakterizuje jako první selhání pokusu o reformu „modelu státního socialismu“. Na Západě byla, podle Thera, keynesiánská politika na ústupu pod vlivem dopadů ropných krizí již od sedmdesátých let. Neoliberálnímu diskurzu se zde začaly přizpůsobovat i v té době vládnoucí levicové politické strany, zvláště německá a francouzská. Postupný odklon od dosavadního „západního modelu sociálního státu“ ještě podpořil konečný neúspěch reforem ve státech východního bloku na konci osmdesátých let. Důležitou roli v procesu utváření globální hegemonie neoliberálního diskurzu připisuje Ther také vývoji studené války, tedy politice detente, která, podle něj, zvýšila možnosti oboustranného „interpersonálního a intertextuálního kulturního transferu“ mezi Západem a Východem.

Dějiny transformace autor interpretuje jako „praxi neoliberální politiky“. Dominance neoliberálního diskurzu, podle něj, dlouhodobě ovlivňuje řešení problému postupného selhávání „modelu sociálního státu“ a ovlivnila také reakce evropských politiků na ekonomickou krizi přelomu let 2008 a 2009.

Publikace disponuje značným teritoriálním rozsahem. Autor rozděluje evropský kontinent na „Západ a Východ“. První jmenovaný pojem obsahuje západní a jižní Evropu, přičemž se autor zaměřil na Německo, Francii, Itálii a Řecko. Velká Británie se v knize objevuje pouze výjimečně, nejvýznamněji vystupuje v první kapitole zaměřené na osmdesátá léta, ve které Margaret Thatcher reprezentuje vzestup neoliberalismu. Pojem „Východ“ skrývá hned tři regiony: „střední Evropu“, tj. státy Visegrádu, ale v určitých souvislostech i Německo a Rakousko, „jihovýchodní Evropu“, tj. zejména Rumunsko, Bulharsko a Slovinsko, a „postsovětský prostor“, tj. především Pobaltí, Ruskou federaci a Ukrajinu. Jednotlivým státům je během výkladu střídavě tematicky věnována zvýšená pozornost: například Polsku v souvislosti s boomem drobného podnikání na počátku devadesátých let, Slovensku v souvislosti se zaváděním rovné daně nebo Maďarsku ohledně úvěrů v cizí měně.

Uvedené normativní politicko-geografické rozdělení na Západ a Východ je pro Thera spíše otázkou volby slovní zásoby, nikoli volbou odborného diskurzu. Zvoleným

metodologickým přístupem: komparatiskou a teorií kulturního transferu autor usiluje naopak o analytickou dekonstrukci těchto kategorií. Uvedený záměr můžeme mimo jiné identifikovat například v jeho analytické práci s kategorií „Jihu“. Oddělení Jihu z kategorie Západ získává dynamiku zejména v Therově interpretaci ekonomické krize let 2008/2009, respektive ve srovnání Jihu se „zaostalým Východem“, přičemž Jih v sobě konfrontuje studenoválečnou příslušnost k „rozvinutému Západu“ s laxním přístupem k reformám a prohlubující se hospodářskou zaostalostí.

Důležitými aktéry jsou v knize vedle neoliberálních (Velká Británie), reformujících se (Německo, Francie) a opožděných států Západu (Itálie, Řecko), resp. rychlejších (Polsko, Česko) či pomalejších (Rumunsko, Bulharsko) postkomunistických států Východu, také mezinárodní finanční instituce (Mezinárodní měnový fond, Světová banka, Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj – OECD), neoliberální ekonomičtí experti a Evropská unie.

Phillip Ther svou interpretaci zasazuje do širokého kontextu literatury sahající od politologicko-ekonomické „tranzitologické“ literatury,¹ přes „varieties of capitalism“,² k „občansko-aktivistickému“ odbornému diskurzu.³ Ve vlastní analýze mezinárodního hospodářského vývoje a transnacionálních politických a expertních diskurzů autor kombinuje analýzu vyčíslitelných ekonomických ukazatelů s rozбором mediálních řečových aktů. Použité statistické informace pocházejí z běžně přístupných elektronických zdrojů, většinou ze statistického úřadu Evropské unie Eurostat. Srovnáním a interpretací statistických dat chce autor faktograficky podepřít své argumenty odmítající stereotyp „rozvinutý Západ“ a „zaostalý Východ“. Původ využitých pramenů mediální povahy je spojen s jazykovými možnostmi autora a místy jeho studijních a výzkumných pobytů, převažují tedy mediální výstupy německé, polské a italské provenience.

Stěžejním konceptem Therovy knihy je pojem neoliberalismus. Z pohledu politické ekonomie je, podle autora, tento pojem z důvodu jeho významového rozsahu neanalytický. Z pozice historika, který uplatňuje metodu analýzy diskurzu, však neoliberalismus považuje za vhodný zastřešující pojem, přičemž zdůrazňuje jeho jednotící ideologické prvky: víru ve spojistost demokracie západního typu a tržního hospodářství a víru v nevyhnutelnost reformů zakládajících se na privatizaci, liberalizaci a deregulaci.

Kniha není koncipována výhradně chronologicky, naopak některé kapitoly působí na první pohled jako zcela samostatné texty. Jejich jednotícím prvkem je však utváření a legitimizace hegemonie neoliberalismu a „nové mapování evropského kontinentu“, se kterým je čtenář konfrontován z různých úhlů pohledu. Zajímavá je například neobvyklá komparace vývoje středoevropských metropolí: Berlína, Vídně, Varšavy, Prahy a Budapešti, diskutující s východo/západním paradigmatem, resp. stereotypy. (Bratislavě je věnována pouze jedna krátká poznámka.) Therovo srovnání vývoje středoevropských hlavních měst je charakterizované zejména osou „chudý Berlín“ a „boomtown Varšava“.

1 Například: Anders ASLUND, *How Capitalism Was Built: The Transformation of Central and Eastern Europe, Russia and Central Asia*, Cambridge 2007.

2 Například: Peter A. HALL – David SOSKICE (edd.), *Varieties of Capitalism: the Institutional Foundation of Comparative Advantage*, Oxford 2001.

3 Například: Padriac KENNEY, *A Carnival of Revolution. Central Europe 1989*, Princeton 2002.

V první části knihy Ther postupně buduje argumenty, které empiricky realizuje v následujících kapitolách, čímž ve výsledku postupně přesouvá těžiště knihy od transformace směrem k průběhu a důsledkům krize let 2008/2009. Pomyslným vrcholem Therovy analýzy je inovativní srovnání některých již publikovaných „typologií transformace“ s autorovou vlastní „typologií reakcí na krizi“.

Ther se vymezuje k „tranzitologickému diskurzu“, který se snaží zpochybnit důrazem na kontinuitu porevolučního vývoje s obdobím osmdesátých let. Tento přístup odráží užité novotvaru: „spolutransformace“ (v německém originálu „Kotransformation“), kterým autor upozorňuje na svůj odstup od paralelního výkladu dějin „zaostalého Východu“ na jedné straně železné opony a „rozvinutého Západu“ na straně druhé. Naopak klade důraz na oboustranný kulturní transfer, respektive společný odklon evropských států od ideje sociálního státu a nastoupení cesty neoliberálních reforem. Ther svou terminologií čtenáři naznačuje, že proces „transformace“ není omezen pouze na východní Evropu, ale že západní Evropa se transformuje rovněž, resp. spolutransformuje, přičemž tento proces není pouze reakcí na rozpad sovětského bloku, ale je výsledkem poválečného vývoje evropské politiky jako celku.

Kniha sice má široký interpretační záběr, ale rozsáhlejší plastickou rekonstrukci diskusí o reformách „státního socialismu“ v druhé polovině osmdesátých let s využitím pramenů mediálních a expertních diskurzů, kterou v jejím úvodu autor připisuje první kapitole (s. 17), nakonec nenabízí, a v daném rozsahu snad ani nabídnout nemůže. V tomto ohledu se Ther omezuje spíše na obecná konstatování: „V polovině 80. let si komunisté uvědomovali, že Polská lidová republika stojí před ekonomickým a politickým bankrotem. Proto polská vláda přivítala perestrojku“ (s. 48). „V Maďarsku určovaly průběh reforem debaty uvnitř strany“ (s. 50).

Expertním diskusím v zemích východní Evropy je v kapitole věnován v podstatě jeden krátký odstavec, ve kterém se autor soustřeďuje na „některé pozdní reformní politiky“, jmenovitě Václava Klause, Leszka Balcerowicze a Jegora Gajdara, které charakterizuje jejich kariérním zázemím ve státních institucích a zároveň jejich ovlivněním kulturním transferem chicagské školy. V západním kontextu Ther přiznává klíčové místo Miltonovi Friedmanovi a Francisu Fukuyamovi.

Kromě rozsahu, jaký v kapitole zaujímá téma expertních a politických diskusí o reformách ve státech střední a východní, ale i západní Evropy, je třeba si všimnout, že se autor zaměřuje výhradně na osobnosti reprezentující „vítěznou neoliberální reformní linii“. V důsledku toho se v podstatě mýlí s analýzou představových diskusí ve střední a východní Evropě,⁴ a přesouvá pozornost čtenáře přímo na období transformace v devadesátých letech.

Silnou stránkou knihy je jednoznačně historická sociálně-hospodářská analýza, naopak sémiotický rozbor, analýza diskurzu a kulturně antropologický přístup je pramenně i interpretačně slabší. Systematickou analýzu expertních a politických diskurzů, respektive skupinově sdíleného „jazyka“ expertních zpráv, politických programů apod., autor v podstatě neuplatňuje, a zaměřuje se výhradně na mediální řečové akty významných politiků. Výběr

4 V českém kontextu se v tomto ohledu odkazuje na Pullmannovu knihu *Konec experimentu*, kde se autor zaměřuje na jazykovou stránku politického diskurzu v dokumentech Komunistické strany Československa a stranickém tisku. Srovnej: Michal PULLMANN, *Konec experimentu. Přestavba a pád komunismu v Československu*, Praha 2011.

pramenů je omezen také vazbou na Therovo osobní pozorování v zemích jeho studijních a výzkumných pobytů. V důsledku toho jsou ovšem zjištění dosažená analýzou diskurzů poněkud nekonzistentní, což platí i pro jejich výslednou prezentaci.

V poslední kapitole se poměrně nečekaně objevuje kulturně-antropologická charakteristika hodnot revoluce, která, v návaznosti na ucelenou sociálně-hospodářskou analýzu, působí zpočátku nahodile. Pravděpodobně má navazovat na kapitolu věnovanou „Revoluci mezi lety 1989 a 1991“, která ale svým obsahem dostatečně nekorresponduje se závěrečnou částí knihy. Záměrem této krátké „odbočky“ je zřejmě propojení hospodářské analýzy s tématem společenského přijetí neoliberálního diskurzu. V samém závěru obsáhlé knihy tak autor na několika málo stránkách textu otevírá další závažnou výzkumnou otázku, kterou ale již nemůže dostatečně metodologicky, pramenně ani interpretačně zpracovat.

Barbora Pecková

Eva CHODĚJOVSKÁ – Eva SEMOTANOVÁ – Robert ŠIMŮNEK

Historické krajiny Čech. Třeboňsko – Broumovsko – Praha

Praha, Historický ústav 2015, 427 s., ISBN 978-80-7286-255-9.

Knihu autorů z Historického ústavu Akademie věd ČR o vývoji a proměnách historické kulturní krajiny zhodnocuje historicko-geografický výzkum posledního desetiletí. Podívejme se proto nejen na problematiku vývoje historických krajín, ale i na prostorové utváření regionů a teoretické vymezení historické geografie jako vědy a na současnou atlasovou tvorbu. Publikace je dílem, obsahujícím pohled Evy Semotanové na současný stav historicko-geografického výzkumu a jeho budoucí východiska.¹ Ve stručném nástinu jsou tu definovány tematické okruhy nejen k výzkumu kulturní krajiny. Syntetické pojetí reprezentuje také kolektivní monografie o výzkumu kulturní krajiny pojímaného z několika úhlů pohledu.² Prostorovou rovinu rekonstrukce krajiny ukazuje Robert Šimůnek prostřednictvím mapových pramenů, vedut a písemných pramenů.³ Zahraniční pohled na vývoj české kulturní krajiny prezentuje studie Horsta Förstera – zabývá se rozbořením zlomových zásahů do krajiny a necitelnými zásahy do jejího fungování.⁴ Vztahy kulturní krajiny a lidské společnosti a ekonomicko-politické motivace jejich proměn v jednotlivých dějinných úsecích nově řeší na základě geograficko-statistických metod kolektivní práce českých geografů.⁵ Podobnými způsoby a metodami analyzoval Ivan Bičík vývoj využívání země v předchozích sto padesáti letech.⁶

1 Eva SEMOTANOVÁ, *Historická geografie českých zemí*, Praha ¹1998; Praha ²2006.

2 Eva CHODĚJOVSKÁ – Robert ŠIMŮNEK (edd.), *Krajina jako historické jeviště*, Praha 2012.

3 Srv. Robert ŠIMŮNEK, *Historická krajina a mapové bohatství Česka*, Praha 2006.

4 Horst FÖRSTER, *Brüche in der Kulturlandschaftsentwicklung der Tschechischen Republik*, Siedlungsforschung. Archäologie-Geschichte-Geographie 13, 1995, s. 197–218.

5 Ivan BIČÍK – Lucie KUPKOVÁ – Leoš JELEČEK – Jan KABRDA – Přemysl ŠTYCH – Zbyněk JANOUŠEK – Jana WINKLEROVÁ, *Land Use Changes in the Czech Republic 1845–2010. Socio-Economic Driving Forces*, Praha 2015.

6 Ivan BIČÍK a kol., *Vývoj využití ploch v Česku 1845–2000*, Praha 2012.

